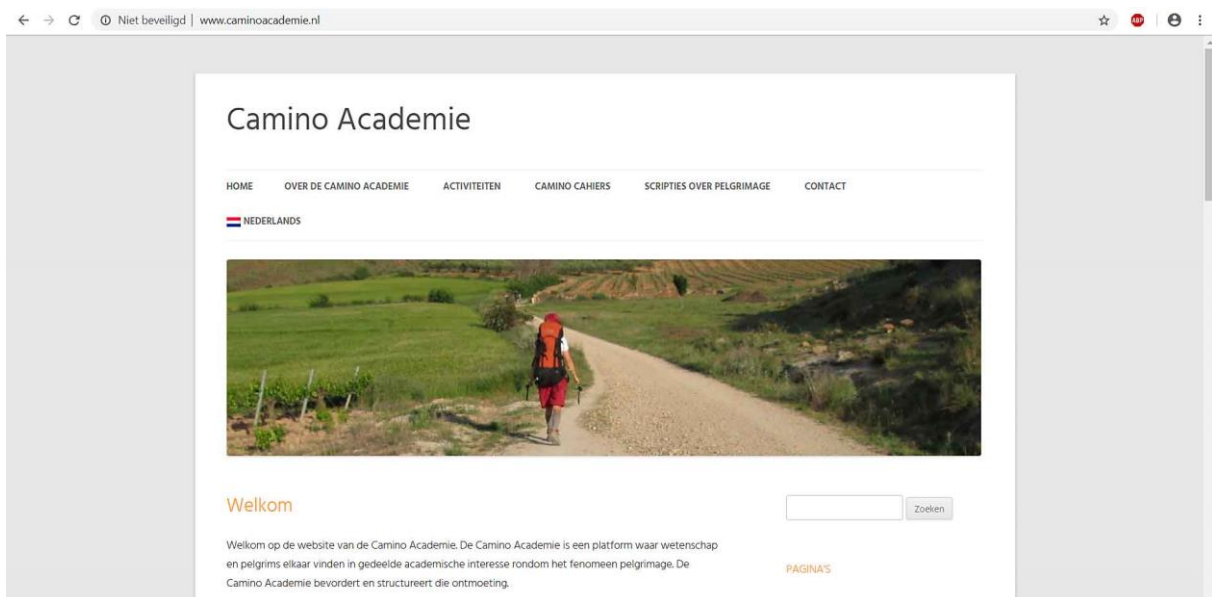

Vijf stellingen, observaties, vragen & thema's voor ronde tafel/panel slotbijeenkomst 'Pelgrimage opnieuw uitvinden'

Paul Post, Camino Academie

Utrecht 16 april 2021

1. Pelgrim als gemankeerde zwerver of opgepimpte toerist? [in eerste instantie voor Léon Hanssen]

Marianne van der Heijden (1922-1998), een helaas vergeten kunstenares uit Limburg, ze komt uit Kerkrade en werkte heel haar leven in Zuid-Limburg, maakte in 1970 een kunstwerk, een beeld-tekst, vellen met beeld en tekst, getiteld: 'Ik zou zo graag een zwerver willen zijn'. Het eerste (titel)vel toont een vrolijke wandelaar/zwerver die evenwel tegen een muur oploopt. Ze kan het ideaal van het zwerver zijn niet waarmaken.

Is er bij de nieuw opkomende pelgrimspaden niet iets soortgelijks aan de hand? Schuilt er niet in die paden een verholde behoefte om als wandelaar een zwerver te zijn, los te komen van het leven van alledag, niet meteen een vagebond, dat is misschien te hoog gegrepen, maar toch op zijn minst een zwerver...? 'Loslaten' is zo'n term die ik steeds hoor in de teksten bij de pelgrimspaden....

Maar wat ik dan zie in de praktijk van die paden en bij de pelgrims/wandelaars is niet bepaald het echte zwerven. Ik zie juist grote orde, een nauwkeurig uitgetekend pad, een app met route en veel info, een boekje, opdrachten onderweg, een heus 'pelgrimspakket'. En ook is er niet zoals bij een pelgrimage een heilig doel, of zoals bij een zwerver juist helemaal geen doel, iets daartussenin, een 'rondje' vanuit een bepaalde vaste plaats (Heiloo, Nijmegen, Vessem) of een reeks etappes op een rondje.

Wat wil het label 'pelgrim' hier eigenlijk uitdrukken? Een vage reminiscentie aan de *camino* (om te oefenen, of om af te kicken, beide kwam ik tegen, of om 'weer in de pelgrimssfeer te komen')? Of is het een *marker* voor wat in wezen eerder een toerist is, in de ogen van Zygmunt Bauman de ergste vorm van opvolger van de pelgrim in onze postmoderne cultuur, na de vagebond en de slenteraar/flaneur: de toerist? Maar wil deze nieuwe pelgrim aan dat label ontkomen door het wat op te pimpen?

Kort en goed: is de 'pelgrim' in eigen regio een gemankeerde zwerver of een opgepimpte toerist?

2. Zoeken naar een focus in een superdiverse cultuur... [in eerste instantie voor Miranda Megens]

Alle nieuw uitgevonden pelgrimspaden in eigen land zijn zich bewust van de gelaagdheid van hun onderneming. Er is niet één profiel, het is een samenstel van motieven dat zowel de organisatoren als de pelgrims/wandelaars in beweging brengt. Die gelaagde meervoudige profilering wordt betrekkelijk eenduidig benoemd. De quickscan van Miranda Megens, alle 10 interviews in ons project, noemen in wisselende bewoordingen steeds eenzelfde lijstje. De Stichting Pelgrimeren in Groningen heeft zelfs een zevenslag dat ook als logo dient: wandelen en wortelen, kerken bezoeken, ontdekken van cultuurhistorie, landschap lezen, inspireren en bezinnen, natuur beleven en christelijk spiritueel leven.

Ik zelf kom tot 5 profielementen, tot 5 motiefclusters: (1) wandelen als sportieve bezigheid, als geliefde vrijetijdsbesteding, (2) religie/spiritualiteit in brede zin van het woord, (3) interesse in cultuur, monumenten en geschiedenis, (4) idem in natuur en landschap, en (5) regionale identiteit.

Wat ik nu zie in de interviews, in die quickscan met 'de *tool focus*', in beleid van de paden is dat men op zoek is en blijft naar één bepaald dominant profiel, naar een focus die identiteit zou moeten bieden. Terwijl, en dat is mijn stelling, we al lang juist in een cultuur leven waar diversiteit en dynamiek kenmerkend zijn. Er is niet langer één profiel en één identiteit, maar een voortdurende dynamische *flow* van meerdere en wisselende identiteiten en profielen. Tal van concepten zijn daarvoor in omloop zoals bricolage, syncretisme en superdiversiteit. Ik vermoed dat het succes van de *camino*, maar ook van deze opkomende regionale pelgrimspaden in eigen land, juist te maken heeft met die meervoudige profielen, met die gelaagdheid en complexiteit. Er schuilt een enorme dynamiek in die wandeltochten: je kunt aansluiten bij al die lagen, of juist bij één ervan, of ook beginnen als wandelaar en dan langzaam spirituele interesse krijgen, de profielen van de routeplanner kunnen afwijken van die van de wandelaar etc.

Maar voortdurend proef ik toch dat vooral de routeplanners niet aan die *flow* en meervoudigheid willen. Er moet een keuze gemaakt worden. Waarom die hang naar identiteit? Waarom dat sturen in een bepaalde richting?

3. Regionale identiteit [in eerste instantie voor Ankie van Dijk]

Er is een motief- of betekenislaag die misschien wel onuitgesproken is, maar denk ik bij de opzet van de routes een fundamentele rol speelt: het naar voren brengen van en het aansluiten bij de regionale identiteit. Alle routes lijken sterk een regionale en lokale identiteit te willen uitdrukken. Het zwaartepunt van de opkomst van dit soort pelgrimsroutes lijkt onmiskenbaar in de regio te liggen: in Friesland, Groningen, Twente, Achterhoek, regio rond Nijmegen en Amersfoort, Brabant, Limburg... Klopt dit beeld? En zo ja, wat zegt het over die routes? Loopt dit beeld parallel met wandelroutes in ons land? Wat zegt het over de pelgrimage-dimensie? Is pelgrimage niet juist regio, landgrenzen overstijgend?

4. Seculiere pelgrimage..? [aan alle drie...]

In het oog springt bij alle paden, hoewel bij de een meer expliciet dan bij de ander, het religieuze en spirituele aspect. Men refereert graag aan pelgrimeren, voert dat label vaak heel expliciet. De christelijke religieuze pelgrimstraditie speelt een belangrijke rol. Er zijn ook volop rituelen en ceremonies. Maar dan wel niet via de kerkelijke traditie, niet met priesters en sacramenten. Een masterscriptie aan de Universiteit van Humanistiek, van Lonneke Hermans, over de *Walk of Wisdom* spreekt van een seculiere pelgrimage. Een term die je in pelgrimagestudies al langer tegenkomt, naast ook religieus toerisme en zo. Maar daarover is ook weer discussie. Scherp gesteld: zijn onze paden wel pelgrimages en zijn de wandelaars wel pelgrims? Recent was Peter Jan Margry hier plots erg stellig. Hij stelde voor niet langer om de brij heen te draaien en te erkennen dat pelgrimage op zijn minst een religieuze dimensie moet hebben. Geen heilige reis zonder een heilige plaats, zonder devotie en religieuze motivatie. Hij maakt de vergelijking met whiskey: als we whiskey definiëren als een alcoholische drank, dan kan seculiere pelgrimage omschreven worden als alcoholvrije whiskey, maar kunnen we dan nog wel spreken van whiskey....?

5. Toch weer lopen met een missie...? [aan alle drie...]

Wandelen, of het nu pelgrimeren is, zwerven of vagebonderen, is even ruiken aan vrijheid van niet hoeven, weg uit het drukke dagelijkse bestaan (vaak kom ik bij de nieuwe paden 'onthaasten' tegen) van de gebaande asfalt paden, uit de stad in het land. Maar hoe vrij en onbevangen is dat nieuwe pelgrimeren in de regio? Is er toch weer niet ook een missie, een bedoeling, een legitimatie in het spel? Wandelen alleen is niet genoeg, het moet wandelen 'met een plus' zijn (die omschrijving kom ik vaak tegen). Op de vele wandelsites zoals het coördinerende platform van mevrouw Van Dijk, *Wandelnet*, zie ik bijvoorbeeld heel veel aandacht voor allerlei wetenschappelijk onderzoek dat aangeeft hoe heilzaam voor lichaam, en ook wel voor de geest, wandelen niet is. En op de achtergrond van veel routes speelt een kerkelijk-religieuze missie, of een toeristische zoals heel duidelijk in de marketing-opzet van de Limburgse *camini's*. De missie is daar: *visit Zuid-Limburg!* En de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed hoopt op een plek met een verdienmodel voor al die leegstaande kloosters en kerken via druk bewandelde routes. Word je als wandelaar/pelgrim niet deel van een missieproject: gericht op gezondheid en welzijn, natuur en landschap, kerk en religie, projecten van geluk of wijsheid, of regionaal toerisme? Is de wandelende pelgrimerende mens nu een *homo ludens* of een *homo turisticus*?